

Varför den finska skolan är så framgångsrik

– Erfarenheter och slutsatser från en jobbskuggning på Åland

Inledning

Alla som jobbar inom skolväsendet har väl någon gång hört talas om det finska skolsystemet.

Ni vet det där landet i öster, som trots sin relativa närhet till Sverige har ett helt annat skolsystem och där eleverna presterar bättre, ja till och med i topp enligt de regelbundet återkommande PISAMÄTNINGARNA.

PISAMÄTNINGARNA tycks det finnas någon form av blandad hatkärlek till i Sverige, journalistkåren målar nattsvarta rubriker varje gång svenska elever presterar dåligt i PISAMÄTNINGARNA, oppositionen anklagar regeringen för att dess skolpolitik ligger till grund för raset i Pisa, den nuvarande regeringen skyller på den nuvarande oppositionens tidigare skolpolitik, enskilda forskare går ut och hävdar att skolundersökningar inte är mätbara mellan länder och därför saknar relevans, medan vi som jobbar i skolan snart har slutat lyssna på de ständigt återkommande larmrapporterna.

Jag skulle kunna fortsätta uppräknings av reaktionerna på PISAMÄTNINGARNA betydligt längre än så, detta är emellertid inte min avsikt. Min avsikt är istället att förklara bakgrunden till varför jag fick ett intresse för att på egen hand undersöka vårt östra grannlands skolsystem, så omhuldat och polariserat bland debattörer här i Sverige. Så när möjligheten uppenbarade sig att söka stipendier via Universitets- och Högskolerådet för att under en begränsad tid (två veckor) ”jobbskugga” en kollega i ett annat europeiskt land föll det sig självklart att jag skulle söka till detta, på samma sätt var valet av land självklart, nämligen Finland.

Innan jag fortsätter min redogörelse ska det här inledningsvis poängteras att denna text inte kommer att svara på frågan varför den finska skolan är så framgångsrik (om man definierar ”framgångsrik” utifrån bra resultat på PISAMÄTNINGARNA) utifrån någon vetenskaplig underbyggd empirisk forskning. Jag har inte läst in mig på någon vetenskaplig litteratur att bygga mina slutsatser på, det saknas dock inte forskning på området. Niklas Stenlås har bland annat forskat om avprofessionaliseringen av läraryrket, en undersökning som kan vara relevant i det här sammanhanget. De slutsatser jag kommer att presentera har dock relevans ändå, hävdar jag, de grundar sig på två veckors empiriska lektionsobservationer i finska klassrum, liksom samtal med elever, lärare, rektor och studievägledare om det finska skolsystemet.

När jag hade bestämt mig för att jag ville söka stipendier var det dags att välja skola att jobbskugga, eftersom mina kunskaper i finska är obefintliga visste jag redan från början att jag var tvungen att besöka ett svenskspråkigt gymnasium. Efter mejlkorrespondens med några rektorer för svenskspråkiga gymnasier i Finland så föll valet på Ålands lyceum i Mariehamn. Där fanns också en historielärare jag kunde jobbskugga. Eftersom jag själv undervisar i historia, geografi och religionskunskap på gymnasiet var det ganska självklart att jag skulle jobbskugga någon som undervisade i samma ämnen som jag, för att ha något att kunna jämföra med.

Under perioden 21 oktober – 1 november 2013 befann jag mig så på Ålands lyceum för att jobbskugga en lärare där.

Syfte

Syftet med denna artikel är att redogöra för de viktigaste erfarenheterna och slutsatserna man kan dra av det finska skolsystemet. Dessa slutsatser grundas på de lärdomar jag drog genom observation på Ålands lyceum under två veckors tid, men också genom samtal med anställda och elever på skolan.

Källor och disposition

Som tidigare nämnts så ska denna artikel ses som en undersökning byggd på empiriskt material, i form av observationer och intervjuer, snarare än att komma med något strikt vetenskapligt svar på varför finska elever presterar bättre i Pisamätningarna, för det behövs nämligen en annan typ av vetenskaplig litteratur att jämföra med.

Nedan redogör jag bland annat för hur det finländska och åländska skolsystemet är uppbyggt. En del av det jag skriver kommer från egna observationer men en del kommer också från intervjuer. Under de två veckorna på skolan hade jag dagliga samtal med läraren som jag jobbskuggade och annan personal på skolan men jag genomförde också några traditionella intervjuer. Dessa intervjuer genomfördes muntligen med skolans rektor, en studievägledare på skolan, lärarnas fackliga representant på skolan samt fyra stycken elever i årskurs tre. Det är bland annat ett urval av dessa personers intervjusvar som, förutom personliga iakttagelser, ligger till grund för texten nedan.

Avslutningsvis presenteras några slutsatser till syftet. Det jag skriver där är mina egna tankar och reflektioner, men dessa är inte tagna ur luften på något sätt utan bygger på mina personliga intryck från jobbskuggningen samt de intervjusvar jag fick och de dagliga samtal jag hade med läraren som jag jobbskuggade.

Resultat

Jag kommer nedan i denna text att redogöra för likheter och skillnader mellan det finska och svenska skolsystemet och hur undervisningen konkret utformades efter det, samt avslutningsvis presentera några slutsatser till varför finska elever presterar bättre än svenska i Pisamätningarna, men innan jag gör det kan det vara på sin plats att för läsaren redogöra för skolsituationen på Åland, som inte är helt kompatibel med den på det finska fastlandet.

Sedan år 1922 är Åland en del av Finland med ett starkt inre självstyre. Detta innebär att man har eget självbestämmande bland annat inom skolans område med en egen skollag, som dock är en kopia av den finska skollagen, varför de har en skollag som är en kopia av den finska kan man undra, men det har att göra med att Åland inte har någon högskola eller universitet, så ska man läsa vidare efter gymnasiet så är det studier i Finland som gäller (även om 70 procent av eleverna på Ålands lyceum fortsätter att läsa i Sverige) och då kan man inte ha en skollag som är för olik den finska. Gymnasiet i Finland består endast av studieförberedande program, ska eleverna fortsätta läsa en yrkesutbildning efter avslutad grundskola så kallas det istället för yrkesskola. Det finns klasser, men de har inte samma organisatoriska betydelse som i det svenska skolsystemet, på Ålands lyceum var den mesta av organisationen på skolan uppbyggd kring kurser och inte kring klasser. Eleverna köper också sina läromedel själva och skolan har rätt att ta ut avgifter för bland annat skolresor, till exempel skulle det göras en skolresa till Auschwitz som eleverna själva fick betala, detta motiverades med att gymnasiet inte är en obligatorisk skolform utan en frivillig.

Eleverna läser alltså ett hopkok av olika kurser, ungefär 6 kurser samtidigt i ettan och tvåan och 3-4 kurser samtidigt under trean, och det behöver inte nödvändigtvis vara så att man läser samma kurser som sina klasskamrater, det finns vissa kurser som alla måste läsa, men annars väljer man kurser mycket mer på individuell basis än här i Sverige. Exempelvis fanns det inom ämnet historia på Ålands lyceum inte mindre än 9 olika kurser, och varje kurs handlade om en begränsad historisk epok, exempelvis fanns det en kurs som enbart handlade om högkulturen och antiken. Varje sådan kurs är 8 veckor och efter det avslutas samtliga kurser med två veckors skrivperioder där eleverna tentar av det de har lärt sig, och sedan är kursen slut och de påbörjar nästa kurs. Jag behöver väl knappast påtala att ett sådant organisatoriskt upplägg oundvikligen leder till mycket katederundervisning eftersom det är mycket stoff som ska avhandlas på kort tid.

Efter att en kurs har avslutats så får eleverna ett vitsord (alltså betyg). Vitsordet ges i skala 10-4 där 4 är det lägsta och betyder underkänt. Några kursbetyg förekommer inte utan om eleverna läser flera kurser inom samma ämne vägs dessa vitsord ihop till ett vitsord för hela ämnet.

I februari i årskurs tre slutar all undervisning och resten av tiden går åt till att förbereda sig inför studentskrivningarna. Det är fyra ämnen som eleverna måste skriva studentskrivning i och svenska är obligatoriskt för alla (på Åland), dessutom får de välja mellan tre av följande fyra ämnen: främmande språk, matematik, finska och ämnesreal. Ett exempel på ett ämnesreal är till exempel historia. Ett av dessa fyra ämnen måste vara på lång (d.v.s. svårare) nivå. Studentproven som eleverna gör bygger på de nationella kurserna, exempelvis bygger studentprovet i historia på kurserna historia 1-6, men lärarna brukar påtala för eleverna att de har nytta av att läsa de andra kurserna också om de ska klara studentskrivningarna med bra resultat. Det tidigaste eleverna kan skriva ett studentprov är på vårterminen i årskurs 2. Blir man underkänd på ett prov har man rätt att skriva om det provet två gånger.

Ålands lyceum är den skola i hela Finland som har lägst andel underkända på studentskrivningarna, men de placerar sig heller aldrig i topp. Enligt skolans rektor beror det på att så många elever från skolan väljer att läsa vidare i Sverige, och då är det vitsorden man söker på och inte resultatet från studentskrivningarna, som det är i Finland, däremot är det viktigt att inte bli underkänd på studentskrivningarna för då får man inte ut någon studentexamen, varför eleverna anstränger sig för att bli godkänd på studentskrivningarna (8 poäng totalt på alla fyra proven är godkänt, poängen är någon form av medelvärde och inte antal rätt på frågorna) men inte så mycket mer. Denna bild bekräftades av intervjuerna med några elever som jag också genomförde under jobbskuggningen.

Studentskrivningarna är något som fortfarande finns kvar i Finland, men saknas här. En fråga som jag fick under min vistelse i Finland, både från elever och från lärare, var att de hade hört att alla firade när de slutade gymnasiet i Sverige, även de som inte hade klarat sig (de hade väl ingen riktig uppfattning om vad konkret man skulle göra för att inte "klara sig" genom gymnasiet, men jag bekräftade att jo, även de elever som har F i så många kurser att de inte kan få ut ett slutbetyg och därför i ren formell bemärkelse inte kan sägas ha tagit studenten firar), vilket de tyckte var väldigt konstigt. Där levde traditionen fortfarande kvar att det var bara de som lyckades på studentskrivningarna som firade att de hade tagit studenten.

När jag intervjuade lärarnas fackliga representant på skolan så fick jag veta att kollektivavtalet för lärarna liknar det svenska med förtroendetid och arbetsplatsförlagd tid, även om siffrorna var annorlunda. Här gällde 400 timmars förtroendetid per år och 1200 timmars arbetsplatsförlagd tid per år. Något kontrollsystem för att kontrollera att lärarna verkligen var på arbetet den tiden, alltså en typ av elektronisk arbetstidsrapportering som finns i många kommuner i Sverige, fanns inte där, utan man litade helt enkelt på att lärarna själva tog ansvar för detta. Detta system var dock unikt för Åland, för i resten av Finland lever fortfarande den gamla usken kvar.

En annan sak som slog mig under min tvåveckor långa vistelse på Åland var hur ”små” klasserna var. Allting är relativt men är man van vid klasser på över 30 elever så blir det norm, och därför tycker man, tyvärr, att en klass med ett 20-tal elever i, är ”lite”. Jag fick senare veta att maxantalet för en klass var 24 elever, och detta antal fick inte överstigas, var det 25 sökande till en klass var man alltså tvungen att göra 2 klasser.

Och inte nog med det, om det fanns 21-24 elever i varje klass, så ansågs klassen vara så ”stor” så klassföreståndaren fick kompensation för detta i form av mindre undervisning. Även om klasserna var mindre så hade lärarna inte fler klasser där än vad de har här. Man tog heller inte in alla elever som sökte utan man hade en lägsta poänggräns från grundskolan som eleverna fick ha, och var det inte tillräckligt många elever som nådde upp till den lägsta poänggränsen hade man hellre tomma platser eftersom man menade att det skulle bli svårt för dessa elever att klara av utbildningen.

Hur såg då den konkreta klassrumsundervisningen ut? Det enkla svaret är att det beror på vilken lärare det handlade om, för där, precis som här, hade lärarna stor pedagogisk frihet att själva utforma undervisningens arbetsmetoder. Generellt sett upplevde jag dock att det var mer katederundervisning, i bemärkelsen att läraren stod framme vid tavlan och pratade och eleverna satt och antecknade, än i den svenska skolan. Vilket inte är så konstigt, det är mycket stoff som ska hinnas med på kort tid, (8 veckor) och sedan ska eleverna tenta av det och sedan är kursen slut. Jag tror inte att man hinner med så mycket annat, exempelvis grupparbeten m.m. Hade jag jobbat som lärare i den finska skolan hade jag förmodligen också blivit tvungen att ha nästan uteslutande katederundervisning för att hinna med, oavsett om man tycker det är bra eller dåligt. Denna bild bekräftade dessutom några lärare för mig när jag hade samtal med dem om detta.

Något som jag anser vara positivt är att man värderade lärarens ämneskunskaper på ett helt annat sätt än i Sverige. Exempelvis var det så att läraren, förutom en lärarexamen, var tvungen att ha minst en magisterexamen i ett av sina undervisningsämnen för att få undervisa. Detta gällde bara på gymnasiet, hur det såg ut i grundskolan vet jag inte. Jag märkte dock att läraren kunde lägga undervisningen på en betydligt ”högre nivå” vilket ju inte hade varit möjligt om inte eleverna haft med sig bättre förkunskaper från grundskolan i Finland.

Jag som gymnasielärare kan inte förutsätta när jag har en klass i historia att eleverna har hört talas om ryska revolutionen, varför den utbröt och dess konsekvenser, samt vem Vladimir Lenin var, detta kunde samtliga elever där, för de hade med sig sådana kunskaper från grundskolan och detta ledde ju till att lärarna kunde lägga undervisningen på ”en högre nivå” istället för att repetera grundskolekunskaper. Om detta hade att göra med den lägsta poänggräns man satt upp och valde att ha tomma platser om man inte uppnådde denna poänggräns eller inte kan man bara spekulera i.

Slutsatser och diskussion

Kan vi då lära oss något av det finska skolsystemet? Det tror jag absolut att vi kan! Och nu tänker jag inte prata om katederundervisning eller grupparbeten för det är något som är upp till varje enskild lärare att bestämma och det är lika fel att säga att katederundervisning är en bra undervisningsmetod som att säga att den är dålig. Tyvärr är det just det som den svenska undervisningsdebatten i mångt och mycket kommit att handla om, just undervisningsmetoder, när det faktiskt är en fråga för professionen att avgöra detta.

Det jag menar att vi kan lära av det finska skolsystemet är istället hur man värderar lärare och deras arbetsinsatser, ty jag upplevde under mina två veckor i Finland att lärarna både hade högre lön och högre status än i Sverige. Man hade mindre klasser, vilket ledde till att man fick mer tid för varje enskild elev. Man hade inte så mycket konferenser och möten som tog tid från kärnuppgiften (”ett

par konferenser per termin” var svaret jag fick när jag frågade om antalet, att jämföra med en varje vecka på de flesta skolor i Sverige). Man lägger även större vikt vid lärarnas ämneskunskaper, som jag skrev ovan, de var tvungna att ha en magisterexamen förutom sin lärarexamen. Men det finns också, något som påpekats i andra sammanhang, en struktur som gynnar studiemotiverade elever i Finland, tyvärr på bekostnad av andra får man kanske förmoda.

Jag tänker avsluta denna text där jag började, nämligen med att prata om Pismätningarna. För även om många å ena sidan säger att dessa mätningar inte är relevanta, så sneglar vi ändå avundsjukt på vårt östra grannland. Och jag lovar er, hade svenska elever presterat i topp i Pisa, så hade vi inte avfärdat mätningarna som irrelevanta.

Men jag menar samtidigt att de åtgärder som behövs för att svenska elever ska nå i topp inte är så avancerade: Höj lärarlönerna så att fler duktiga studenter vill bli lärare, och stärk tilltron till lärarna som profession så kommer resten att komma av sig självt så småningom.

Det är dessutom felaktigt att betrakta dylika åtgärder som en kostnadsfråga, för det är det inte – det är en investering i framtiden.

Martin Klerung